

Walenty Baluk

Zarys transformacji demokratycznej w Republice Mołdowa w latach 1988-2005

Wschodnioznawstwo 1, 37-53

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zarys transformacji demokratycznej w Republice Mołdowa w latach 1988-2005

W celu dokonania opisu zmian politycznych w Republice Mołdowa proces transformacji można podzielić na kilka etapów, które przebiegały w latach: 1) 1988-1991; 2) 1991-2000; 3) 2001-2005.

Pierwszy etap przypada na okres liberalizacji systemu radzieckiego, który uutorował drogę do niepodległości i dalszych zmian ustroju politycznego państwa¹. Pierestrojka Michaiła Gorbaczowa wywołała zainteresowanie mieszkańców republiki nie tylko kwestiami demokratyzacji, ale także narodowego odrodzenia. Pod koniec lat 80. ma miejsce tendencja do wyodrębnienia Mołdawian jako narodu politycznego z „narodu radzieckiego”. Społeczeństwo mołdawskie oprócz problemów społeczno-ekonomicznych nurtowały również kwestie polityczne i językowo-kulturowe. Rdzenni mieszkańcy domagali się respektowania praw do posługiwania się swoim językiem ojczystym, akceptacji alfabetu łacińskiego i języka rumuńskiego².

Stworzyło to podstawy do powstania ruchu narodowego i niepodległościowego. Podobnie jak w wielu republikach, jego inspiratorem był Związek Pisarzy MSRR, który 27 maja 1988 r. wystąpił z inicjatywą utworzenia Mołdawskiego Ruchu Demokratycznego w celu wsparcia pierestrojki, swobody wypowiedzi i pluralizmu politycznego. Uzyskawszy znaczące poparcie społeczne Mołdawski Ruch Demokratyczny podjął decyzję o przekształceniu

¹ Dzisiejsza Republika Mołdowa (Mołdawia), zwana także Besarabią (wschodnia część dawnego Księstwa Mołdawskiego położona między Prutem a Dniestrem), która w 1812 r. została przyłączona do Imperium Rosyjskiego. W 1917 r. na krótko pojawiła się Mołdawska Republika Demokratyczna, przyłączona w 1918 r. do Rumunii. Było to jedyne doświadczenie mołdawskiej państwowości. Za namiastkę takich tradycji można uznać powołanie w 1924 r. Mołdawskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej w składzie Ukraińskiej SRR, obejmującej znaczną część dzisiejszego Naddniestrza. Wtedy, rok później, została uchwalona Konstytucja Mołdawskiej ASRR. Po włączeniu do ZSRR Besarabii w 1940 r. utworzono w składzie Związku Radzieckiego odrębną republikę związkową – Mołdawską Socjalistyczną Republikę Radziecką.

² G. Cojocar, *Ruch niepodległościowy i przemiany społeczno-polityczne w Mołdowie (Mołdawii)*, „Zeszyty Naukowe Koła Wschodnioeuropejskiego Stosunków Międzynarodowych” nr 1 [specjalny], Wrocław 2003, s. 10-11; zob. I. Krywoguz, *Kruszenie „realnego socjalizmu” w Europie i sud’by osobodiwszychsia narodow*, Moskwa 2001, s. 109-112.

się we Front Ludowy (Narodowy) oraz radykalizował swoje postulaty, żądając całkowitej suwerenności, wyjścia ze składu ZSRR i uchwalenia ustawy językowej³. Rozwój sytuacji w Mołdawii zaczął przypominać wydarzenia w republikach nadbałtyckich, natomiast w sąsiedniej Ukrainie polityczna aktywność społeczeństwa zaczęła wzrastać dopiero rok później. W narodowym odrodzeniu Mołdawian pojawiły się dwie opcje: *promołdawska* i *prorumuńska*, stanowiąc odtąd znaczącą linię podziału zarówno w społeczeństwie, jak i wśród elit politycznych.

Katalizatorem rozwoju sytuacji w Mołdawii były także wydarzenia w Rumunii (1989). Spowodowały one przejście znacznej części członków Frontu Ludowego na pozycje *prorumuńskie*, pragnących zastąpić określenie Mołdawian terminem Rumuni besarabsy oraz postulujących zjednoczenie kraju z Bukaresztem. Radykalizacja żądań opozycji oraz uchwalenie ustawy językowej wywołało tendencje separatystyczne u mieszkańców Naddniestrza (mołdawskie Zadniestrze), latem 1990 r. proklamowali powstanie Mołdawskiej Republiki Naddniestrzańskiej oraz Gagauzów, którzy jeszcze jesienią 1989 r. ogłosili powstanie Gagauskiej ASRR⁴.

Zbierający na wiecach tysiące zwolenników Front Ludowy 1 lipca 1990 r. przekształcił się w partię polityczną, ale nastąpiło to już po marcowych wyborach do Rady Najwyższej Mołdawskiej SRR i usunięciu z Konstytucji słynnego art. 6 o kierowniczej roli partii komunistycznej. Dało to początek instytucjonalnemu rozwojowi pluralizmu politycznego. Organ przedstawicielski, który stopniowo przekształcał się w parlament, liczył wówczas 380 deputowanych wybieranych w jednomandatowych okręgach wyborczych. W elekcji zwyciężyła gospodarcza i partyjno-radziecka nomenklatura. Jednak około 140 miejsc zdobyli reprezentanci Frontu Ludowego bądź osoby przez niego popierane. Frakcje w Radzie Najwyższej były luźno związane z powstającymi partiami politycznymi. Najbardziej wpływową frakcją była

³ Ibidem.

⁴ Radziecki spis z 1989 r. wykazał nader zróżnicowaną strukturę etniczną kraju, gdzie z ogólnej liczby mieszkańców – 4,3 mln, Mołdawianie stanowili jedynie – 2,8 mln (64,5%); Ukraińcy – 600 tys. (13,8%); Rosjanie – 562 tys. (13,0%); Gagauzi – 153 tys. (3,5%). Struktura etniczna Naddniestrza (mołdawskie Zadniestrze) wówczas wyglądała następująco: Mołdawianie – 39%; Ukraińcy – 28%, Rosjanie – 23% i inni – 10% mieszkańców. Kolejny spis przeprowadzono w 2004 r., wykazał on następującą strukturę etniczną kraju: Mołdawianie – 2 564 849 (75,8%); Ukraińcy – 282 406 (8,4%); Rosjanie – 201 218 (5,9%); Gagauzowie – 147 500 (4,4%); Rumuni – 73 276 (2,2%). Przy czym język swojej narodowości za język ojczysty uznaje 78,8% obywateli. Reprezentanci narodu tytularnego w 78,4% podają mołdawski jako język ojczysty, 18,8% – rumuński, 2,5% – rosyjski i 0,3% – inny. Spisem objęto 3 383 332 obywateli, czyli o 1 mln mniej niż poprzednim razem, co wynikało m.in. z braku zainteresowania nim ze strony Naddniestrza (P. Eberhardt, *Między Rosją a Niemcami. Przemiany narodowościowe w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w XX w.*, Warszawa 1996, s. 254; *Itogi pieriepisi nasilenija 2004 goda*, Departament Statystyki i Socjologii Republiki Mołdowa, <http://www.statistica.md/recensamint.php?lang=ru>).

wtedy 100-osobowa „Radziecka Mołdawia”, reprezentująca interesy nomenklatury⁵. Na początku kadencji Rady Najwyższej były zauważalne tendencje do zawarcia kompromisu („paktu”) między komunistami orientacji narodowej a Frontem Ludowym. Nomenklatura pragnęła czuwać nad przekształceniami politycznymi i ekonomicznymi, godząc się na doniosłą rolę opozycji w sprawach językowo-kulturowych. Rozwój wydarzeń i głosowanie w parlamencie wydają się potwierdzać tezę, że nieoficjalnie taki „pakt” został zawarty. Front Ludowy poparł kandydaturę Mircea Snegura na stanowisko przewodniczącego RN, w zamian za poparcie swojego reprezentanta (Mircea Druc) na stanowisku szefa rządu. Wybory potwierdziły wzrost znaczenia opozycji, ale nie była ona w stanie samodzielnie sięgnąć po władzę, dlatego prymat w procesach transformacji politycznej i ekonomicznej wiodła nadal nomenklatura. Jednak przeforsowanie na stanowisko szefa rządu swojego reprezentanta świadczy o tym, że miała ona zdecydowanie silniejszą pozycję w porównaniu na przykład z Ludowym Ruchem Ukrainy.

Jedną z pierwszych decyzji nowego parlamentu była zmiana nazwy z Mołdawskiej SRR na SRR Mołdowa oraz uchwalenie 23 czerwca 1990 r. *Deklaracji o suwerenności państwowej*, wprowadzającej wymóg ratyfikacji prawodawstwa związkowego przez mołdawską Radę Najwyższą. Wprowadzało to de facto wyższość ustawodawstwa republiki nad ustawodawstwem związkowym. Kilka dni później uchwalono *Dekret o władzy państwowej* i zlikwidowano autonomię gagauską. Pomimo pewnej specyfiki, proces zmian w Mołdawii mieścił się w granicach przekształceń ZSRR. Świadczy o tym fakt, iż Rada Najwyższa republiki wybrała głowę państwa dopiero we wrześniu 1990 r., po tym jak w marcu Zjazd Delegatów Ludowych ZSRR wybrał Michaiła Gorbaczowa na stanowisko prezydenta. W Kiszyniowie w fotelu prezydenckim zasiadł Mircea Snegur, związany z kompleksem agrarno-przemysłowym b. sekretarz KC Komunistycznej Partii Mołdawii (KPM) ds. rolnictwa. Natomiast miejsce przewodniczącego zajął jeden z założycieli Frontu Ludowego Aleksandr Moszanu (z j. ros.), dziekan wydziału historycznego Mołdawskiego Uniwersytetu Państwowego i członek KC KPM. Wymienione wyżej fakty po raz kolejny świadczą o „pakcie” pomiędzy częścią nomenklatury a opozycją narodowo-demokratyczną.

Podobny sojusz wywołał kryzys polityczny i doprowadził do „pęknięcia” w ramach KPM, gdzie linia podziału przebiegała między aparatem partyjnym (KPM) a radzieckim. Pierwsza grupa reprezentowała partyjnych funkcjonariuszy (biurokrację) i była nastawiona prorosyjsko, natomiast druga była związana z najbardziej wpływowym w Mołdawii sektorem agrarno-przemysłowym i wykazywała mołdawską orientację narodową. W lutym 1991 r. ówczesny I sekretarz KC KPM oskarżył prezydenta o odstępstwo od socjalistycznej

⁵ A. Zapętkij, O. Wowczenko, *Bliźniże zarubieże. Rzespubliki bywszego SSSR*, Moskwa 2001, s. 128.

drogi rozwoju. Reakcją M. Snegura było wyjście z partii komunistycznej i rezygnacja z zajmowanego stanowiska, której parlament nie przyjął. Natomiast w rezultacie kryzysu politycznego Rada Najwyższa uchwaliła wotum nieufności rządowi i powołała w maju nowy gabinet Valeriu Moravskiego. Jedna grupa nomenklatury skupiła się wokół M. Snegura, natomiast druga wokół G. Jeremiejaja (z j. ros.), I sekretarza KC KPM, który był związany z Petru Lucinschi, oddelegowanym do Moskwy b. I sekretarzem.

Mołdawia nie uczestniczyła w 1991 roku w marcowym referendum, zorganizowanym przez M. Gorbaczowa w celu zachowania ZSRR. Jedynie Gagauzi i mieszkańcy Naddniestrza wzięli udział w plebiscycie, opowiadając się za zachowaniem państwa związkowego (98,72% poparcia). Mołdawia konsekwentnie zbliżała się w kierunku niepodległości bądź, jak żądali niektórzy działacze Frontu Ludowego, do zjednoczenia z Rumunią. Trzecia opcja, zjednoczenia z Moskwą, miała przeważnie swoich zwolenników w regionach separatystycznych. Rozwój wydarzeń przyspieszył pucz moskiewski. Po jego niepowodzeniu, 27 sierpnia 1991 r. parlament Mołdawii ogłosił niepodległość i zdelegalizował partię komunistyczną.

Drugi etap możemy podzielić na dwa podetapy: a) lata 1991-1996; b) lata 1997-2000, które obrazują rywalizację między dwoma grupami interesu dawnej nomenklatury partyjno-radzieckiej. Delegalizacja partii komunistycznej stworzyła przesłanki dominacji na scenie politycznej Frontu Ludowego, którego nazwa została uzupełniona przymiotnikiem chrześcijańsko-demokratyczny, co wskazywało na jego prawicowy charakter. Głównym oponentem Frontu Ludowego, lansującego hasła zjednoczenia z Rumunią, był Ruch „Jedność”, ugrupowanie z kategorii tzw. interfrontów, broniących interesów ludności rosyjskojęzycznej. Z byłej partii komunistycznej wyłoniły się dwa największe ugrupowania: Agrarno-Demokratyczna Partia Mołdowy i Partia Socjalistyczna⁶, przedstawiające narodowe i prorosyjskie skrzydła dawnej KPM.

Podobnie jak w innych byłych republikach związkowych, w Mołdawii nie zdecydowano się na rozwiązanie parlamentu i przeprowadzenie wolnych i demokratycznych wyborów. Zorganizowano jedynie 8 grudnia 1991 r. bezpośrednio wybory prezydenckie, które ponownie wygrał M. Snegur, zdobywając 98,22% głosów. Należy zaznaczyć, że elekcja została zbojkotowana przez szereg ugrupowań politycznych i mieszkańców regionów separatystycznych. Z kolei Front Ludowy stał na stanowisku, że nie wybór nowych władz rozwiąże problem, lecz natychmiastowe zjednoczenie kraju z Rumunią. Drogi nomenklatury o orientacji narodowej i Frontu Ludowego zaczęły się rozchodzić, ponieważ jedni dążyli do mołdawizacji i utrzymania niepodległości, zaś

⁶ B. Rogozin, T. Guzienkova, *Wnutripoliticzeskaja situacija w Rjespublikie Mołdowa 1998-2004 gg.*, [w:] *Mołdawija. Sowremiennyje tendencyi razwitija*, pod red. E. Kozokina, Moskwa 2004, s. 183.

drudzy do romanizacji. Na ten temat Ghenadie Cojocar, mołdawski politolog pisze, że „elity podzieliły się na dwie grupy: 1. Grupa, która wypowiada się za wyzwoleniem narodowym aż do zjednoczenia się z Rumunią, w mniejszym stopniu akcentując reformy demokratyczne i społeczne. 2. Konserwatyści, zwolennicy państwowości, którzy działali na korzyść rosyjskich interesów geopolitycznych albo wykorzystywali ruch niepodległościowy do uczestnictwa w prywatyzacji i dystrybucji dóbr. A zatem po ogłoszeniu niepodległości w 1991 r. w Republice Mołdowy nie było żadnych przedsięwzięć zmierzających do ostatecznego kształtowania państwowości, bowiem stworzone państwo widziano jedynie jako etap przejściowy między odłączeniem od ZSRR i zjednoczeniem z Rumunią. Dlatego Konstytucja Republiki Mołdowa została przyjęta dopiero po dojściu do władzy w 1994 r. Agrarno-Demokratycznej Partii Mołdowy, której członkowie byli zwolennikami państwowości RM i orientacji obliczonej na zbliżenie z WNP”⁷. Możemy zatem stwierdzić, że społeczeństwo i elity mołdawskie w latach 1991-1994 przeżywały okres rozdarcia między ideą kształtowania mołdawskiego narodu politycznego i budowy własnego państwa a postulatami zjednoczenia z Rumunią i uznania siebie za część rumuńskiej wspólnoty narodowej.

W tej sytuacji Agrarno-Demokratyczna Partia Mołdowy podjęła skuteczną próbę utworzenia w lipcu 1992 r. rządu „zgody narodowej”, na czele którego stanął przywódca partii Andrei Sangheli. Polityk ten sprawował funkcję premiera do końca kadencji pierwszego prezydenta (24 I 1997), a w skład jego gabinetu wchodził nie tylko etniczni Mołdawianie. Nowy rząd poparła m.in. frakcja parlamentarna „Zgoda”, reprezentująca interesy ludności rosyjskiej i ukraińskiej, a także ugrupowanie „Budżak”, broniące interesów Gagauzów. Zmianie uległa również koncepcja państwa, w której dążenia integracyjne z Rumunią zostały zastąpione hasłem „jeden naród – dwa państwa”⁸.

Powołanie rządu „zgody narodowej” nie doprowadziło jednak do konsensusu w gronie elity politycznej. W 1993 r. nasiliła się konfrontacja zwolenników trzech różnych koncepcji przyszłości państwa. Za niepodległością i integralnością kraju opowiadał się prezydent i większość parlamentarna (ADPM, Blok Niezależnych i „Zgoda”). Elity Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej pragnęły przyłączenia swojej „samozwańczej” republiki do Rosji oraz ścisłej integracji Mołdawii w ramach WNP. Z kolei Chrześcijańsko-Demokratyczny Front Ludowy (ChDFL) konsekwentnie domagał się zjednoczenia z Rumunią, blokując uchwalenie ustaw istotnych z punktu widzenia mołdawskiej państwowości. Oskarżał prezydenta o dyktatorskie i komunistyczne metody rządzenia, dążenie do integracji z Rosją.

⁷ G. Cojocar, *op. cit.*, s. 12.

⁸ R. Morawiec, *Mołdawia*, „Europa Środkowo-Wschodnia 1992”, r. II, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1994, s. 130-131.

Szukając wyjścia z tej sytuacji prezydencki obóz większościowy inicjował przeprowadzenie referendum w kwestii zjednoczenia z Rumunią oraz przedterminowych wyborów. W ten sposób próbowano uzyskać korzystniejszą konfigurację sił w parlamencie oraz legitymizować niepodległość Mołdowy. Front Ludowy (ChDFL) zablokował wniosek w tej sprawie. Patowa sytuacja w parlamencie powstała podczas debaty nad przystąpieniem Kiszyniowa do WNP. Inicjatywy rządowe znowu zostały zablokowane przez ChDFL, który zbojkotował głosowanie. Większość prezydencka oskarżyła opozycję o paraliżowanie prac parlamentu i zażądała przedterminowych wyborów. Jednak zgłoszony w tej sprawie wniosek prezydium parlamentu upadł. Obóz prezydencki zwrócił się do głowy państwa z propozycją wydania dekretu, zwołującego Zgromadzenie Konstytucyjne, działającego równoległe z parlamentem, niezdolnym do efektywnego działania⁹. W 1993 r. w Mołdawii, podobnie jak w Rosji, na Ukrainie i Białorusi, miał miejsce głęboki transformacyjny kryzys polityczny i gospodarczy. Odbywa się proces fragmentaryzacji sceny politycznej. Pod szyldem Partii Komunistów Republiki Mołdowa (PKRM) dochodzi do odrodzenia się komunistów¹⁰. Szeregi ChDFL opuszczają umiarkowani politycy prawicy tworząc Blok Chłopów i Inteligencji. Jednak pozytywną odmiennością mołdawskiego życia politycznego było to, że „partia władzy” przeszła proces instytucjonalizacji, a dawna nomenklatura utworzyła kilka wpływowych instytucji politycznych, z których najbardziej wpływową była ADPM. Poszukując wyjścia z kryzysu parlament uchwalił w październiku nową ordynację wyborczą i podjął decyzję o przeprowadzeniu 27 lutego 1994 roku przyspieszonych wyborów parlamentarnych.

Elekcja parlamentarna potwierdziła (patrz tabela 1), że społeczeństwo nie popiera radykalnych postulatów zjednoczenia z Rumunią, ponieważ ChDPL uzyskała dopiero czwartą lokatę. Zwyciężyła umiarkowana opcja kształtowania mołdawskiej tożsamości narodowej, utożsamianej z ADPM. Przewodniczącym parlamentu został Petru Lucinschi, powiązany z socjalistami były I sekretarz KC KPM. Piastując dodatkowo stanowiska prezydenta i premiera dawna nomenklatura skoncentrowała w swoich rękach najważniejsze instytucje państwowe. Na drugiej pozycji uplasował się Blok Partii Socjalistycznej i Ruchu „Jedność”, „obrońców” ludności rosyjskojęzycznej. W zamian za obiecaną szeroką autonomię w wyborach wzięli udział Gagauzi, natomiast Tyraspol nadal bojkotował elekcje.

⁹ A. Sowińska-Krupka, *Mołdawia*, „Europa Środkowo-Wschodnia 1993”, r. III, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1995, s. 115-117.

¹⁰ Do odrodzenia partii doszło w październiku 1993 r., a do rejestracji w kwietniu 1994 r. z inicjatywy przewodniczącego parlamentu Petru Lucinschi.

Tabela 1. Wyniki przyspieszonych wyborów parlamentarnych w 1994 r.*

Nr	Nazwa ugrupowania	Głosy	%	Mandaty
1	Agrarno-Demokratyczna Partia Mołdowy	766 589	43,18	56
2	Blok:	390 584	22,00	28
	Partia Socjalistyczna			
	Ruch „Jedność”			
3	Blok Chłopów i Inteligencji	163 513	9,21	11
	Sojusz Wolnych Chłopów			
	Kongres Inteligencji			
	Chrześcijańsko-Demokratyczna Liga Kobiet			
	Partia Narodowo-Liberalna			
4	Blok „Sojusz Chrześcijańsko-Demokratycznego Frontu Ludowego”	133 606	7,53	9
5	„Blok Socjaldemokratów”	65 028	3,66	–
	Socjaldemokratyczna Partia Mołdowy			
	Ruch „Diemnitatia”			
	Związek Młodzieży Mołdowy			
	Narodowa Liga Młodzieży Mołdowy			
6	Stowarzyszenie Kobiet Mołdowy	50 243	2,83	–
7	Demokratyczna Partia Pracy Mołdowy	49 210	2,77	–
8	Partia Reform	41 980	2,36	–
9	Demokratyczna Partia Mołdowy	23 368	1,32	–
10	Niezależni	45 152	2,54	–
	Razem			104

* W wyborach udział wzięło 13 partii i bloków, 20 kandydatów niezależnych; próg dla partii i bloków wynosił 4%, dla kandydatów niezależnych – 1%.

Źródło: A. Zapekłyj, O. Wowczenko, *Bliźnieje zarubieże. Riespubliki bywszego SSSR*, Moskwa 2001, s. 131.

Zwycięstwo sił umiarkowanych otworzyło drogę do konsolidacji mołdawskiej państwowości oraz do zażegnania konfliktów o podłożu separatystycznym. Wymagało to jednak zbliżenia z Rosją i WNP oraz zdystansowania się od Bukaresztu, wspierającego ugrupowania prorumuńskie.

Nowe władze niezwłocznie przystąpiły do realizacji wyborczych postulatów. Już 6 marca 1994 r. odbyło się referendum w sprawie mołdawskiej niepodległości. Obywatele musieli odpowiadać na długie pytanie: „Czy jesteś za rozwojem Mołdawii jako niepodległego państwa, integralnego i niepodległego w granicach z dnia proklamowania, uznanego przez ONZ, kierującego się zasadą obopólnie korzystnej współpracy ze wszystkimi państwami świata i gwarantującego prawa wszystkim obywatelom według norm międzynarodowych?” Przy frekwencji 75,1%, zdecydowana większość – 95,4% pozytywnie odpowiedziała na pytanie plebiscytu. Referendum tradycyjnie zbojkotowała

Naddniestrzańska Republika Mołdawska, gdzie zamieszkuje 18% ludności państwa.

Konsekwencją podjętych na rzecz państwowej konsolidacji działań było zawieszenie wymogu ustawy językowej, nakładającej na urzędników obowiązek złożenia egzaminu z języka rumuńskiego jako państwowego. Dnia 28 lipca 1994 r. parlament uchwalił Ustawę Zasadniczą, gdzie językiem państwowym uznano mołdawski, a nie rumuński. Miało to stanowić mocny fundament mołdawskiej tożsamości narodowo-państwowej. Wprowadzono też nowe godło państwowe, historyczny herb księstwa mołdawskiego. Zmieniono hymn państwowy – wspólną z Rumunią pieśń patriotyczną *Przebudźcie się Rumuni* zastąpiono dawną pieśnią mołdawską *Nasz język*¹¹.

Przyśpieszone wybory parlamentarne przyniosły rozwiązania nie tylko w sprawach odpowiedzialności za rządzenie państwem, ale także w kwestii kształtowania mołdawskiego narodu politycznego. Możemy powiedzieć, że te procesy przebiegały z niewielkim opóźnieniem w porównaniu do innych b. republik radzieckich (m.in. Ukrainy). Było to spowodowane brakiem własnych tradycji państwowych.

Po wyborach i uchwaleniu Konstytucji nasiliła się konfrontacja pomiędzy większością parlamentarną a prawicową opozycją (ChDFL), która krytykowała UZ oraz przyznanie statusu autonomicznego Naddniestrzu i Gagauzom¹². Działalność zmierzającej do unii z Rumunią ChDFL została potraktowana jako podważenie ustroju konstytucyjnego, co spowodowało półroczne zawieszenie we wrześniu 1994 r. działalności partii.

W połowie lat 90. nasiliły się procesy fragmentaryzacji mołdawskiej sceny politycznej. Rządzącą ADPM nękały konflikty, doprowadzając ostatecznie do rozłamów i utraty statusu większości parlamentarnej. Podziały w partii przebiegały na linii: zwolennicy przewodniczącego parlamentu P. Lucinschi – konserwatywne kierownictwo – zwolennicy prezydenta M. Snegura. „Pęknięcia” były wywołane różnicą interesów i zbliżającymi się wyborami prezydenckimi. Zwolennicy przewodniczącego parlamentu w maju 1995 r. założyli Partię Postępu Społecznego o orientacji socjaldemokratycznej i prorosyjskiej. Frakcja prezydencka już następnego miesiąca powołała również własne ugrupowanie – Partię Odrodzenia i Zgody Mołdowy (POZM), plasującą się na prawej stronie sceny politycznej. Pod naciskiem strajków studenckich i walcząc o prawicowy elektorat M. Snegur złożył wniosek o poprawkę do Konstytucji w sprawie zamiany języka państwowego z mołdawskiego na ru-

¹¹ A. Sowińska-Krupka, *Mołdawia*, „Europa Środkowo-Wschodnia 1994-1995”, r. IV-V, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1997, s. 165-171.

¹² Parlament Republiki Mołdowa Ustawą z 18 XII 1994 r. zagwarantował Gagauzom status autonomiczny. Z kolei parlament Naddniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej 2 XI 1995 r. uchwalił projekt konstytucji proklamującej niepodległość państwową, zatwierdzony następnie w referendum (82,7% poparcia).

Tabela 2. Wyniki wyborów parlamentarnych w marcu 1998 r.*

Nr	Nazwa ugrupowania	Głosy	%	Mandaty
1	Partia Komunistów Republiki Mołdowa	487 002	30,01	40
2	Blok „Demokratyczna Konwencja Mołdowy”	315 206	19,42	26
	Partia Odrodzenia i Zgody Mołdowy			8
	Chrześcijańsko-Demokratyczny Front Ludowy			8
	Chrześcijańsko-Demokratyczna Liga Kobiet Mołdowy			2
	Ekologiczna Partia Mołdowy			2
	Chrześcijańsko-Demokratyczna Chłopska Partia Mołdowy			2
3	Blok „Ruch na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy”	294 691	18,16	24
	Ruch „Na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy”			20
	Obywatelska Partia Mołdowy			1
	Ruch „Nowa Siła”			2
4	Partia Sił Demokratycznych	143 428	8,84	11
5	Agrarno-Demokratyczna Partia Mołdowy	58 874	3,63	–
6	Sojusz Obywatelski „Furnika”	53 338	3,29	–
7	Sojusz Sił Demokratycznych	36 344	2,24	–
8	Partia Sprawiedliwości Społeczno-Ekonomicznej Mołdowy	31 663	1,95	–
9	Socjaldemokratyczna Partia Mołdowy	30 169	1,86	–
10	Blok „Jedność socjalistyczna”	29 647	1,83	–
11	Blok Socjaldemokratyczny „Speranca”	21 282	1,31	–
12	Anatol Plugaru (kandydat niezależny)	17 736	1,09	–
	Razem			101

* W wyborach udział wzięło 15 partii i bloków, 60 kandydatów niezależnych; próg wynosił dla partii i bloków – 4%, dla kandydatów niezależnych – 4%.

Źródło: A. Zapekłyj, O. Wowczenko, *op. cit.*, s. 133.

muński. Otworzyło to prezydentowi drogę do porozumienia się z prawicą (ChDFL). Natomiast związana z premierem Andrei Sangheli ADPM utrzymała kurs mołdawianizacji, odrzucając kompromis w kwestii języka i związaną z tym nowelizację UZ.

W wyborach prezydenckich, które odbyły się w dwóch turach 17 listopada i 1 grudnia 1996 r., rywalizowało 9 kandydatów, w tym urzędująca głowa państwa, przewodniczący parlamentu i premier. Do walki włączył się także Władimir Woronin, lider odrodzonej PKRM¹³. Ostatecznie rywalizację o fotel prezydencki wygrał P. Lucinschi, którego poparli komuniści, ludność rosyjskojęzyczna oraz umiarkowana opcja promołdawska. Elekcja prezydencka potwierdziła, że mołdawska scena polityczna została zdominowana przez

¹³ W I turze M. Snegur (POZM) – 38,75%; P. Lucinschi – 27,66%; W. Woronin (PKRM) – 10,22%; A. Sangheli (ADPM) – 9,47%; inni kandydaci uzyskali ok. 14% głosów. W II turze P. Lucinschi – 54,02%, a M. Snegur – 45,98% głosów (A. Zapekłyj, O. Wowczenko, *op. cit.*, s. 132).

ugrupowania związane z dawną nomenklaturą. Jednak rywalizacja w ramach tej grupy toczyła się w oparciu o instytucje formalne, co sprzyjało rozwojowi partii politycznych. Nie można wykluczyć także istnienia szarej strefy w polityce, co jest oczywiste w okresie transformacji.

Prezydentura P. Lucinschiego (15.01.1997-07.04.2001) przypadła na trudny okres, związany ze zmianami na scenie politycznej, wewnętrznym kryzysem ekonomicznym i politycznym. Na początku swojej kadencji mógł jeszcze liczyć na centrolewicową większość w parlamencie¹⁴, natomiast w roku 1998, po marcowych wyborach parlamentarnych początkowo opierał się na centroprawicowej większości, z którą później musiał ostro rywalizować, dążąc ostatecznie do przekształcenia Mołdawii w republikę prezydencką. Należy przy tym podkreślić, że podobne plany miał swego czasu M. Snegur, co wskazywałoby na rywalizację pomiędzy zwolennikami ustroju parlamentarnego i prezydenckiego, a także koniunkturalizmie w kwestiach ustrojowych.

Wyniki wyborów parlamentarnych (patrz tabela 2) dobitnie świadczą, że sympatie wyborców, borykających się z rosnącą pauperyzacją, odwróciły się od rządzącej centrowej ADPM, przemieszczając się częściowo na lewo (PKRM) i prawo (Blok „Demokratyczna Konwencja Mołdowy” i umiarkowanie prorumuńska Partia Sił Demokratycznych (PSD)). Z kolei miejsce w środkowej części spektrum zajął Blok „Ruch na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy”. Związane z prezydentem P. Lucinschi ugrupowanie powstało na bazie ruchu społecznego o identycznej nazwie oraz Obywatelskiej Partii Mołdowy i Ruchu „Nowa Siła”. Pomimo trzeciej lokaty ugrupowanie prezydenckie nie tylko zajęło miejsce ADPM, ale także było „językiem u wagi” w tworzeniu koalicji większościowej i gabinetowej, ponieważ mogło wybierać między sojuszem centrolewicowym a centroprawicowym. Ostatecznie prezydent nie zdecydował się na zawarcie koalicji z komunistami, stanowiącymi w parlamencie potężną lewicową opozycję. 21 kwietnia 1998 r. oficjalnie ogłoszono powstanie koalicji „Sojusz na rzecz demokracji i reform”, dysponujące 61 mandatami¹⁵. Po raz pierwszy w praktyce politycznej Mołdowy powstała oficjalnie koalicja gabinetowa na podstawie zwycięskich ugrupowań, które dokonały podziału stanowisk w rządzie i parlamencie. Przewodniczącym parlamentu wybrano D. Diakowa (z j. ros.), reprezentanta prezydenckiego „Ruchu na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy”, zaś na jego zastępców: Iurie Rosca i Waleriu Matei, liderów odpowiednio ChDFL i PSD. Z kolei szefem rządu powinien być zostać M. Snegur, ale ze względu na napięte stosunki pomiędzy urzędującym a byłym prezydentem

¹⁴ Wakat przewodniczącego parlamentu zajął Dymitru Mocpan (z j. ros.), reprezentant ADPM, zaś na stanowisko premiera wybrano Iona Ciubuca, przewodniczącego Izby Obrachunkowej.

¹⁵ Do koalicji weszły następujące frakcje: Blok „Demokratyczna Konwencja Mołdowy”, Blok „Ruch na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy” oraz Partia Sił Demokratycznych.

zdecydowano pozostawić na tym stanowisku I. Ciubuca, a ten pierwszy został szefem koalicji. Kształtowanie gabinetu koalicyjnego trwało 2 miesiące i było uwarunkowane zarówno różnicami ideologicznymi, jak i kwestiami natury personalnej¹⁶.

W lutym 1999 r. koalicja rządząca przeżyła kryzys, który skończył się dymisją rządu I. Ciubuca i powołaniem nowego gabinetu Iona Sturza¹⁷, młodego reformatora zapowiadającego zmiany strukturalne w sektorze energetycznym, rolnictwie, polityce społecznej oraz walkę z korupcją i szarą strefą w gospodarce. Wywołało to zaniepokojenie wśród przedstawicieli dużego biznesu. Petru Lucinschi także zdystansował się od nowego rządu koalicyjnego, konsekwentnie dążąc do wzmocnienia władzy prezydenckiej.

Kryzys rządowy przerodził się od razu w kryzys konstytucyjny, co było spowodowane Rozporządzeniem prezydenta w sprawie plebiscytu na temat wprowadzenia w Mołdowie prezydenckiej formy rządów (24 III 1999). Plebiscyt, mający charakter konsultacyjny, przeprowadzono w maju razem z wyborami samorządowymi. Przy 50,29% frekwencji 64,2% obywateli pozytywnie odpowiedziało na pytanie prezydenta. Posunięcia głowy państwa wywołały kolejny kryzys rządowy i parlamentarny. Prezydenta poparli zarówno jego zwolennicy z Ruchu „Na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy”, jak i ideologiczni przeciwnicy z ChDFL. Reszta ugrupowań większości parlamentarnej zdecydowanie odcięła się od inicjatywy głowy państwa. W odpowiedzi, 37 deputowanych koalicji „Sojusz na rzecz demokracji i reform” złożyło wnioski w Sądzie Konstytucyjnym w sprawie przekształcenia Mołdowy w republikę parlamentarną i pośrednich wyborów głowy państwa. Sąd Konstytucyjny uznał przeprowadzony w maju 1999 r. plebiscyt za niezgodny z ustawodawstwem, natomiast podzielił zdanie parlamentarzystów, że nie ma przeszkód w przekształcaniu kraju w republikę parlamentarną. Decyzja ta sprzyjała napędzeniu spirali konfrontacji między prezydentem a parlamentem, w której wzrastało znaczenie licznej frakcji PKRM. Komuniści wspólnie z Chrześcijańsko-Demokratyczną Partią Ludową (ChDPL), powstałą na bazie ChDFL, doprowadzili do dymisji rządu Iona Sturzy, powołując dopiero w trzeciej próbie¹⁸ nowy rząd Dumitru Braghisa (21 XII 1999 – 19 IV 2001), ostatniego lidera mołdawskiego komsomołu. Gabinet uzyskał poparcie 57 deputowanych, lewicowej PKRM, prawicowej ChDPL oraz kan-

¹⁶ B. Rogozin, T. Guzienkova, *op. cit.*, s. 185-189.

¹⁷ Stanowisko I wicepremiera objął reprezentant Bloku „Demokratyczna Konwencja Mołdowy”, trzech wicepremierów pochodziło odpowiednio: z Ruchu „Na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy”, ChDFL i PSD; po 4 resorty otrzymali: Ruch „Na rzecz demokratycznej i kwitnącej Mołdowy” oraz PSD; 3 – Blok „Demokratyczna Konwencja Mołdowy” i 1 – ChDFL. Trzy resorty: bezpieczeństwa, obrony i spraw zagranicznych obsadził prezydent.

¹⁸ Parlament nie zaakceptował kandydatów z ramienia komunistów: Valeriu Bobutac i Władimira Woronina.

dydatów niezależnych¹⁹. W parlamencie powstała zatem dziwna konfiguracja lewicowo-prawicowa o wyraźnym anty-prezydenckim zabarwieniu. Potwierdziła się także teza, że prawica w postaci ChDFL, często zmieniająca zdanie i partnerów koalicyjnych, nie jest sojusznikiem godnym zaufania. Dnia 5 czerwca 2000 r. parlament rozpatrzył 3 projekty zmian do Konstytucji: głowy państwa, wprowadzający republikę prezydencką; pierwszy projekt parlamentarny, zwiększający jedynie kompetencje rządu oraz drugi tzw. projekt trzydziestu siedmiu, wprowadzający republikę parlamentarną. W rezultacie *Ustawę o zmianach i uzupełnieniu Konstytucji* poparło 90 parlamentarzystów. Zmiany dotyczyły zwiększenia kompetencji rządu i odpowiednio zmniejszenia prerogatyw głowy państwa, którą miała teraz wybierać legislatura, a także podporządkowania Prokuratury Generalnej ministerstwu sprawiedliwości. Prezydent zawetował ustawę, ale 21 lipca 2000 r. parlament bez trudu odrzucił weto i po jej oficjalnym opublikowaniu natychmiast zaczęła obowiązywać²⁰. Jednak nie doprowadziło to do końca kryzysu politycznego w Kiszyniowie, lecz było zapowiedzią kolejnego etapu walki o władzę. Moment ten można uważać jednak za przełomowy, ponieważ nastąpiła zmiana ustroju politycznego.

Trzeci etap rozpoczął się na przełomie lat 2000/2001, kiedy to Mołdawia przekształcała się z republiki parlamentarno-prezydenckiej w parlamentarną. Termin wyborów prezydenckich wyznaczono na 1 grudnia 2000 r., ale parlament nie potrafił z pierwszej próby dokonać wyboru głowy państwa. Głównymi konkurentami byli: komunista W. Woronin i P. Barbalat, przewodniczący Sądu Konstytucyjnego, którzy uzyskali odpowiednio 48 i 37 głosów. Jednak nowe przepisy konstytucyjne wymagały większości 3/5 (61 głosów). W grudniu parlament bezskutecznie podejmował jeszcze próbę wyboru prezydenta. Kolejną elekcję zaplanowano na styczeń 2001 r., ale Sąd Konstytucyjny orzekł, że wyczerpano już wszystkie 4 próby, co dawało możliwość prezydentowi, by rozwiązać parlament. Petru Lucinschi niezwłocznie skorzystał z tej możliwości, a przyspieszone wybory parlamentarne zostały zaplanowane na 25 lutego 2001 roku (patrz tabela 3).

Skrócony termin kampanii nie pozwolił partiom politycznym, szczególnie prawej stronie sceny politycznej, nawiązać współpracy. Rozproszenie sił przez ugrupowania prawicowe pozwoliło lewicy bez większego wysiłku na zdobycie w nowym parlamencie większości konstytucyjnej. Podniesienie progu zaporowego do 6% przyczyniło się do powstania w parlamencie stabilnych frakcji. Spośród ugrupowań parlamentarnych z lewej strony sceny politycznej uplasowała się rządząca PKRM, w środku ugrupowanie byłego premiera Blok „Sojusz Braghisa”, zaś z prawej strony nieliczna frakcja ChDPL.

¹⁹ A. Zapeklyj, O. Wowczenko, *op. cit.*, s. 134-135.

²⁰ A. Zapeklyj, O. Wowczenko, *op. cit.*, s. 134-135; B. Rogozin, T. Guzienkova, *op. cit.*, s. 194.

Tabela 3. Wyniki wyborów parlamentarnych z lutego 2001 r.*

Nr	Nazwa ugrupowania	Głosy	%	Mandaty
1	Partia Komunistów Republiki Mołdowa	794 808	50,07	71
2	Blok „Sojusz Braghisa”	212 071	13,36	19
	Związek Centrum Mołdowy			1
	Socjalistyczna Partia Mołdowy			2
	Partia Demokracji Socjalnej „Furnika”			3
	Ruch Zawodowców „Speranca – Nadzieja”			1
	Ruch „Nowa Siła”			1
	Związek Pracy			1
3	Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa	130 810	8,24	11
4	Partia Odrodzenia i Zgody Mołdowy	91 894	5,79	–
5	Demokratyczna Partia Mołdowy	79 757	5,02	–
6	Partia Narodowo-Liberalna	44 548	2,81	–
7	Socjaldemokratyczna Partia Mołdowy	39 247	2,47	–
8	Narodowo-Chłopska Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna	27 575	1,74	–
9	Waleriu Gilecki (kandydat niezależny)	27 575	1,73	–
10	Blok „Play natal”	25 009	1,58	–
	Ruch Polityczno-Społeczny „Play natal”			–
	Narodowo Młodzieżowa Liga Mołdowy			–
11	Ruch Społeczno-Polityczny „Na rzecz porządku i sprawiedliwości”	23 090	1,46	–
12	Partia Sił Demokratycznych	19 405	1,22	–
13	Agrarno-Demokratyczna Partia Mołdowy	18 473	1,16	–
	Razem			101

* W wyborach uczestniczyło 17 partii i bloków, 10 kandydatów niezależnych, frekwencja – 67,5%; próg – 6%.

Źródło: A. Zapektyj, O. Wowczenko, *op. cit.*, s. 136; *Okonczatielnije itogi wyborow*, „Mołdawskie wiadomości” z 28 II 2001.

Dysponując taką większością komuniści bez trudu dokonali wyboru kierownictwa parlamentu, prezydenta i premiera. Przewodniczącą parlamentu została Eugenia Ostapczuk, lider frakcji komunistów, zaś zastępcami odpowiednio przedstawiciele PKRM i Bloku „Sojusz Braghisa”. Pomimo tego, że komunistom nie brakowało głosów, widać było chęć porozumienia się z frakcją tzw. komsomolców Braghisa, co zostało potwierdzone personalnym składem rządu. W wyborach głowy państwa wzięło udział 3 kandydatów. Przy czym 2 wystawili komuniści, żeby dopełnić formalności „alternatywy”. Władimir Woronin uzyskał 71 głosów. Kandydatura nowego premiera Vasile Tarleva (19.04.2001-), dyrektora znanej mołdawskiej firmy słodczy „Bukurija”, uzyskała 75 głosów. W skład rządu weszli przedstawiciele komunistów i Bloku „Sojusz Braghisa”, a także tzw. fachowcy. Przy czym stanowisko członków „Sojuzsu Braghisa” w sprawie współpracy z komunistami było podzielone.

W opozycji znalazła się Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa, niemająca możliwości wywierania istotnego wpływu na rządzących.

Komuniści przyszli do władzy, kiedy Mołdawia przezwyciężyła negatywne skutki kryzysu rosyjskiego i podobnie jak inne państwa WNP odnotowywała wzrost gospodarczy. Nowy rząd starał się odblokować współpracę z MFW i Bankiem Światowym, ponieważ Kiszyniów nie był w stanie samodzielnie zaciągać pożyczki na rynku zewnętrznym. Parlament znowelizował niektóre ustawy, pozwalające państwu na „sterowanie gospodarką”. Rewizji poddano część umów prywatyzacyjnych, tłumacząc to potrzebą wymuszenia na nowych właścicielach dotrzymania zobowiązań inwestycyjnych. Opozycja zaczęła oskarżać rządzącą większość o próbę powrotu do „nacjonalizacji”. Nie zważając na zarzuty, komunistom udało się doprowadzić w drodze sądowej do unieważnienia niektórych przetargów i zwrócić skarbowi państwa część majątku. Posunięcia władz znalazły uznanie społeczeństwa. Gabinet podejmował także kroki stymulujące rozwój ekonomiczny, uchwalając m.in. programy i strategie rozwoju małego biznesu, wspierania inwestycji i eksportu, tworząc nowe struktury zarządzania przemysłem tytoniowym, winiarskim i turystycznym²¹. Postulaty wyborcze komunistów zapowiadały szybkie uregulowanie konfliktu w Naddniestrze oraz poprawę stosunków z Rosją, a nawet wejście Mołdawii w skład Państwa Związkowego Białorusi i Rosji. Nie udało się zrealizować żadnego z nich, zaś kolejną obietnicą bez pokrycia okazała się kwestia nadania językowi rosyjskiemu statusu państwowego. W tej sprawie komuniści proponowali zorganizowanie referendum, którego wyniki nie trudno było przewidzieć. Przyjście do władzy PKRM nie spowodowało powrotu do systemu radzieckiego i gospodarki centralnie-planowanej. Wręcz przeciwnie, komuniści dążyli do współpracy z UE, utrwalania zasad demokracji parlamentarnej i gospodarki rynkowej. Zwiększając wpływy państwa w gospodarce nie przekroczyli granicy krytycznej, natomiast wykorzystując sprzyjającą koniunkturę próbowali efektywnie zarządzać państwem. W latach 2001-2005 rządowi komunistów udało się podwoić dochód na głowę mieszkańca z 407 USD do 827 USD. Realny wzrost gospodarczy (PKB) plasował się na poziomie 6-7%²².

Wykorzystując korzystną sytuację ekonomiczną oraz tzw. czynnik administracyjny komuniści podjęli walkę o kolejną wygraną w wyborach legislatywy. Z kolei, opozycji parlamentarnej i pozaparlamentarnej zależało na odsunięciu komunistów od władzy. Partie, nie biorąc pod uwagę apeli Centralnej Komisji Wyborczej, na długo przed oficjalnym startem rozpoczęły kampa-

²¹ *Mieżetniczieskije odnoszenija i konflikty w postsowieckich gosudarstwach. Jeżegodnyj dokład 2002*, pod red. W. Tiszkowa i J. Filipowej, Moskwa 2003.

²² Compiled by the Market Information and Analysis Section, DFAT, using the latest data from the ABS, the IMF and various international sources; zob. *Mołdowa. Przewodnik dla przedsiębiorców*. Wydanie trzecie poszerzone, UNIDO, Warszawa 2005, s. 24.

nię wyborczą. W połowie 2004 r. powołano do życia Blok „Demokratyczna Mołdowa”, w skład którego weszli: Związek „Nasza Mołdowa”²³, Partia Demokratyczna i Partia Socjalno-Liberalna, reprezentujące nurty liberalny i socjaldemokratyczny. Na czele nowego ugrupowania stał Serafim Urecheanu, prezydent miasta stołecznego Kiszyniowa. Plasująca się w centrum „Demokratyczna Mołdowa” liczyła na umiarkowany elektorat. W lewej części spektrum politycznego mocne pozycje posiadała PKRM, zaś po prawej stronie nie było alternatywy dla ChDPL. Dominacji komunistów na lewicy próbował zagrozić Blok „Patria – Ojczyzna” („Patria-Rodina”). Związek radykalnej lewicy powołał do życia: Partia Socjalistów, Socjalistyczna Partia oraz niezarejestrowana Partia Komunistyczna. Na początku toczyły się rozmowy na temat połączenia sił lewicy, ale PKRM szybko zorientowała się, że może zostać wykorzystana jedynie do „wciągnięcia” do parlamentu nielojalnych wobec niej deputowanych skrajnej lewicy, podejmujących próbę wyparcia PKRM z zajmowanego pola elektorального²⁴. Trudno nie zauważyć, że nazwa bloku radykalnej lewicy przypominała rosyjską „Rodinę” (2003), skutecznie rywalizującą o elektorat z komunistami w FR. Z kolei w centrum pojawił się Związek „Nasza Mołdowa”, nawiązujący do sukcesu bloku wyborczego W. Juszczenki „Nasza Ukraina” (2002).

Tabela 4. Wyniki wyborów parlamentarnych 6 marca 2005 r.*

Nr	Nazwa ugrupowania	Głosy	%	Mandaty
1	Partia Komunistów Republiki Mołdowa	716 336	45.98%	56
2	Blok Wyborczy „Demokratyczna Mołdowa”	444 377	28.53%	34
3	Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa	141 341	9.07%	11
4	Blok Wyborczy „Patria – Ojczyzna”	77 490	4.97%	–
5	Socjaldemokratyczna Partia Mołdowy	45 551	2.92%	–
6	Republikański Ruch Polityczno-Społeczny „Równość”	44 129	2.83%	–
7	Partia Sprawiedliwości Społeczno-Ekonomicznej Mołdowy	25 870	1.66%	–
8	Chrześcijańsko-Demokratyczna Chłopska Partia Mołdowy	21 365	1.37%	–
9	Partia Związek Pracy „Patria-Ojczyzna”	14 399	0.92%	–
10	Związek Centrum Mołdowy	11 702	0.75%	–
11	Republikańska Partia Mołdowy	592	0.04%	–
12	Niezależni kandydaci (łącznie 12 osób) uzyskali	14 676	0,94	–

* W wyborach uczestniczyło: 9 partii i 2 bloki, próg dla kandydatów niezależnych – 3%, partii – 6%, blok (2 partii) – 9%; blok (3 partii) – 12%, frekwencja – 64,84%

Źródło: opracowanie autora na podstawie danych e-democracy.md, <http://www.alegeri2005.md/ru/results/total/>

²³ W Związku „Nasza Mołdowa” funkcjonowały dwa nurty :socjaldemokratyczny na czele z byłym premierem D. Braghisem (dawniej „Sojuszu Braghisa”) oraz liberalny na czele z S. Urecheanu. Wewnętrzna rywalizacja pomiędzy nimi osłabiała potencjał ugrupowania.

²⁴ *Etniczieskaja situacija i konflikty w stranach SNG i Baltii. Jeżegodnyj dokład 2004.*, pod red. W. Tiszkowa i J. Filipowoj, Moskwa 2005, s. 491-494.

Wyniki wyborów (patrz tabela 4) potwierdziły wcześniejsze prognozy ośrodków badania opinii publicznej, że do parlamentu przedostaną się 3-4 ugrupowania. Szansę na przekroczenie progu dla partii miała jeszcze Socjaldemokratyczna Partia Mołdowy, a spośród bloków wyborczych „Patria – Ojczyzna”. Znaczącą rolę w wyborach parlamentarnych odgrywał czynnik zewnętrzny. Rosja zniechęcona polityką komunistów liczyła na zwycięstwo partii środka związanych z „Demokratyczną Mołdową”. Przed wyborami Kreml odwiedzili D. Braghis i S. Urecheanu, uzyskując poparcie Moskwy. Rosja nie tylko liczyła, ale wszelako wspierała dojście do władzy umiarkowanej i prorosyjskiej opozycji. Z kolei prawica liczyła na powtórzenie gruzińskiego i ukraińskiego scenariusza. Lider ChDPL Iurie Rosca spotykał się z przedstawicielami gruzińskich i ukraińskich organizacji pozarządowych oraz politykami przygotowującymi protesty społeczne. Amerykanie początkowo wspierali działania prawicowej opozycji, mając nadzieję na przyjscie do władzy zdecydowanie prozachodniego rządu. Jednak wysokie notowania komunistów przekonały USA o braku perspektyw dla scenariusza „rewolucji kolorowej”. Dlatego Waszyngton wołał zachować życzliwą neutralność wobec PKRM, a z prezydentem W. Woroninem spotkali się jego „rewolucyjni” koledzy z Gruzji i Ukrainy. Moskwa oskarżyła Kiszyniów o niedemokratyczny charakter elekcji parlamentarnej, natomiast Zachód generalnie zadawałajaco oceniał jej przebieg. Powodem wydarzeń rewolucyjnych w Tbilisi i Kijowie były sfałszowane wybory. PKRM pamiętała o tym, dlatego chciała za wszelką cenę, nawet mniejszych zysków wyborczych, uniknąć podejrzeń o sterowanie procesem elekcji. Zapobiegło temu wystawienie pozytywnej oceny przez zachodnich obserwatorów oraz umiarkowane wykorzystanie przez rządzących tzw. czynnika administracyjnego. Zresztą żadne z ugrupowań nie mogło dorównać komunistom w popularności, żeby w społeczeństwie zrodziło się poważne podejrzenie o sfałszowanie wyborów.

Układ sił w nowym parlamencie dawał komunistom absolutną większość, natomiast nie mieli oni już większości kwalifikowanej, jak w poprzedniej legislaturze. Zgłaszając ponownie kandydaturę W. Woronina na stanowisko prezydenta liczyli na poparcie frakcji obawiających się przedterminowych wyborów. Potrzebnych głosów dostarczyła ChDPL. Zwalczająca komunistów partia postawiła warunek wykonania tzw. listy 10 punktów, pokrywającą się z wymogami RE i UE. Komunistyczny rząd Vasile Tarleva wsparły Partia Demokratyczna i Partia Socjalno-Liberalna, wchodzące do bloku „Demokratyczna Mołdowa”. Stwarza to podstawy do stwierdzenia o „rozmywaniu” opozycji w nowym parlamencie²⁵. Tym bardziej, że rozproszeniu uległ także Związek „Nasza Mołdowa”, z którego odeszła frakcja socjaldemokratów z D. Braghisem na czele. Stanowisko przewodniczącego i wiceprzewodni-

²⁵ *Etmiczieskaja situacija i konflikty w stranach SNG i Baltii. Jeżegodnyj dokład 2005*, pod red. W. Tiszkowa i J. Filipowoj, Moskwa 2006, s. 404-407.

czącego parlamentu piastują komuniści Marian Lupu i Maria Postoico, zaś w fotelu drugiego wiceprzewodniczącego zasiadł Iurie Rosca, przedstawiciel ChDPL.

Trajektoria procesu demokratyzacji Republiki Mołdowa utwierdza w przekonaniu, że zmiany w byłej republice radzieckiej przebiegają w sposób ewolucyjny w kierunku utrwalania zasad demokracji liberalnej. Od połowy lat 90. stale wzrastało znaczenie partii politycznych, które w porównaniu z innymi państwami WNP miały zdecydowanie mniej fasadowy charakter. Pomimo ich powiązania z grupami interesu ekonomicznego, nie ukształtowała się tam „partia władzy”, a proces instytucjonalizacji grup dawnej nomenklatury partyjnej i radziecko-gospodarczej przebiegał szybko na początku lat 90. Stale wzrastała rywalizacyjność systemu, a obóz rządzący nie mógł zapobiec alternacji władzy. Zresztą najlepszym potwierdzeniem stopniowego rozwoju zasad demokracji będzie „bezbolesne” przekształcenie Mołdowy w republikę parlamentarną oraz wygrana komunistów w 2001 roku, którzy nie przekształcili kraju w państwo autorytarne. Zatem okres przełomu Mołdowa przeżywała w latach 2000/2001, a fakt, że PKRM w sposób brutalny nie przeciwdziałała alternacji władzy zapobiegł wytworzeniu się sytuacji rewolucyjnej (2005). Niektórzy obserwatorzy mołdawskiej sceny politycznej wymyślili nawet nazwę – „rewolucja winorośli” (*riewolucyja łoz*)²⁶. Jednak mołdawski badacz Igor Bocan twierdzi, że w Kiszyniowie nie zaistniały przesłanki do przeprowadzenia „rewolucji kolorowej”. ChDPL i „Demokratyczna Mołdowa” czyniły pewne przygotowania do takiego scenariusza, a chrześcijańscy demokraci przygotowali namioty i kuchnie polowe, ale w ostateczności uznali wyniki wyborów²⁷ i partycypowały w wyborze najwyższych organów władzy państwowej. Porozumieniu się elity sprzyjała także taktyka komunistów, którzy dążyli do konsensusu i nie postępowali według zasady zwycięzca bierze wszystko. Jeszcze przed wyborami komuniści zaproponowali opozycji przyłączenie się do Deklaracji o partnerstwie politycznym w celu osiągnięcia celu wejścia do UE, a na pierwszym posiedzeniu nowego parlamentu uchwalono *Deklarację zgody narodowej*²⁸. Komuniści wyciągnęli wnioski z wydarzeń w Gruzji i na Ukrainie, ale dopiero kolejna elekcja zademonstruje, czy staną się europejską lewicą i zaniechają wszelkich prób przeciwdziałania alternacji władzy. Silna pozycja partii w systemie politycznym i wprowadzenie ustroju parlamentarnego wydaje się potwierdzać tezę, że ten ustrój zapewnia większą wytrzymałość demokracji w okresie przejściowym.

²⁶ Zob. *Mołdawia: riewolucyja łoz*, „Nowaja gazeta” z 14 III 2005 r.

²⁷ Wyborów nie uznał jedynie prorumuński liberał S. Urecheanu, lider Związku „Nasza Mołdowa”.

²⁸ I. Bocan, *Otwietwienie „oranżewoj – ewolucyi?”*, Związek Demokracji Udział „ADEPT” <http://www.alegeri2005.md/> (25 VIII 2005).